

FEHÉR ÉS FEKETE

Csernik Attila képvilága

JUHÁSZ ERZSÉBET

A Csernik Attila-i képvilág egészen konkrét és körülhatárolt. Betekintés egy egészen szubjektív, emberközpontú végtelenbe. Körülhatároltsága adva van a színekben. Két szín (szín valóban?) variálódik: a fehér és a fekete. Érzelmi körülhatároltságot revelál ez. A színek tehát központi szerepe van a cserniki képen. Nincsenek árnyalatok. Vakító fehér, morbid figurák ülnek vagy állnak fekete végtelenben, hol s mikor, ki tudja, talán örökké. E fehér figurák lezárttsága végérvényes; egyetlen örökre megállított mozdulat tölti be a képet. Nincs mozgás.

Élesen körülhatárolt, állandó tragikum tör fel ezekből az örökre megállított mozdulatokból, valami a nem menekülhetsz-érzésből. (Ég felé forduló fejek, könyörgés nélkül: hiábavalóság.) Konstans szomorúság üt át a képen. Fehér és fekete ilyen éles találkozása: fájdalom. Mennyire reménytelenek a mozdulatlanág e vakító fehér sziluettjei!

Különösen érdekes új vetületet kapnak ezek a rajzok, ha összehasonlítjuk őket a korábbi művekkel. Csernik tíz év óta jelentkezik önálló alkotásokkal. Az első periódus egyik képének a címe: Iroda (a képen a következőképpen: ADORI). Nyomasztó karkai világ. Az önmagából kifordult ember, bőr nélkül, agyvelő nélkül, tartalma: újságfoslányok.

Itt a legsúfoltabb a cserniki kép. S ezen túl kezdődik a fokozatos leegyszerűsödés. Leegyszerűsödés? — technikai szempontból igen. Egy kristályosodási folyamat, egyfajta tömörítés indul itt meg. A POHARAK című ciklus mozgalmassága (kocsmák, részegek, zenészek) egy egészen konkrét valóság jegyeit tartalmazza, kevés áttétellel, a hangsúly a mozgalmasságon, a dinamikán van, a kép láttat és nem sejtet. Az egyéniség itt még inkább kívül van jelen. Ebben van az, ami alapvetően más az újabb képeken, rajzokon. E képek egyik legfontosabb ismérve, hogy a technikai leegyszerűsödés folytán (Sziluettek) a kép nem láttat, hanem sejtet. A hangsúly tehát a tömörítésen van. E vakító fehér, élesen metszett sziluettek az asszociációk egész sorát indítják el, az egyetlen közttség a fekete-fehér erős érzelmi velejárója. (Egyes népeknél a gyász színe a fehér: morbid, mozdulatukban örökre megállított figurák.)

A cserniki kép tehát a régebbi részletezően figurálisból kontúrjaiban figurális képpé fejlődött. A tömörítés itt már addig jut el, hogy az ember mozdulatának vagy testének egy részletét mutatja csak be. Ha az emberi mozdulat örökre való megállítást a pillanatfelvételhez hasonlítjuk — úgy itt már kinagyítási technikát látunk (nyak s a fejből egy rész, a testből egy rész stb.). A morbiditás itt még kifejezőbb.

A kikristályosodás itt következik be végérvényesen; az erős, dinamikus mozgásban lévő képek után az egyetlen apró részlet megragadása.

De nemcsak az ember mozdulatlanságra kárhozott mozdulatai mutatkoznak meg fehér fájdalomukban ezeken a rajzokon, hanem egy-egy lágy vonalon átüt egyfajta megnevezhetetlen báj: líra. S ott, ahol a fehér és a fekete találkozik: izzás. Nem hiszem, hogy a felszínen túl is ellentmondás marad e figurák morbiditása, s ugyanakkor ez az izzás. A morbiditás — egyfajta külső tartalom, a színhatárokon kezdődik a belső. Sejtetés ez is.

A mozdulatlanság az, ami előhívja a képen uralkodó harmóniát. Az izzás így válik mélyizzássá, a zajlás s a mozgás is így mélyzajlássá és mélymozgássá — hisz a kép stabil, sőt morbid — márványszoborszerű —, a történéis belül van, s ami belül van, nem törhet fel egy mozdulatban — annyira nem, hogy már csak ez ellenkező út választható: a kinagyítási technika, a tömörítésnek az a foka, amikor egyetlen részlet kristályosodik ki, egyetlen részlet izzik fel fehérén vagy feketén a megnevezhetetlen végtelenből.

Az újabb Csernik-rajzokon az egy-egy mozdulaton átütő líraiság mellett a groteszk elemei fejeződnek ki. Csak ez a két érzelem fejeződik ki konkrétan, illetve csak a két érzelempólus nem tud megmaradni a maga cserniki halkságában.

Az újabb képeknek egyik legerőteljesebb darabja az önarckép. Fekete végtelenbe vájt fehér alak. Messze-messze mögötte: senki. Egyetlen vonás sincs az arcból: sziluett. A személyiség eltűnése? — nihilizmusba torkollás? — Egyetlen kikristályosodott részlet mutatkozik meg — egy körvonalazott mozdulat —, a sejtetés itt a legteljesebb. Halkan és fehérén izzik a kép: teljes a befeléfordultság. Élek az első pillanatban bizarrnak ható mondattal: Csernik többet és tömörebben nem vallhatott volna magáról. S ehhez egy teljesen bizarrságmentes mondatot fűznék még: Csernik vajdasági festő. Ez a befeléfordultság bizonyítja leghívebben, hogy nem a személyiség eltűnéséről, hanem annak nagyon erőteljes meglétéről van szó.

Tér és idő nélküli alkotásoknak mondhatnánk ezeket a Csernik-rajzokat, ha tekintetünk megmaradna e morbid fehér és fekete izzású sziluetteken, de ez a figuraleegyszerűsödés, tömörítés, s a fehér és a fekete szín egyeduralma egy más vetületből nézve új asszociációkat vonz. S ennek az új vetületnek a kiindulópontja éppen az előbb közölt tény, az adott mélyréteg, hogy Csernik vajdasági festő. Vajdaságban ma is van egy eredeti, de ebben az eredetiségben már kisszámú népréteg, amely hordozza még magában az egyszerűséget, közlésmódjában (sziluettek), öltözködésében (fekete ruhás öregasszonyok). Fekete és végtelen tud lenni a sár, és ha leesik a hó — végtelen fehérség lepi el a sima vajdasági tájat. A cserniki kép nézésekor szükség van egy ilyen vetületre is, s így már nem nevezhetjük őket tér és idő nélküli alkotásoknak.

Hiszem, hogy e rajzok konkrét tervének és idejének megtalálása (át-tételezen bár) nem szűkíti le ezeknek az alkotásoknak az értelmét, hanem talajt adva számukra — mélyíti hitelüket.